

О.І. Романюк – аспірант Національної академії СБ України;
науковий керівник – канд. юрид. наук, проф., начальник кафедри теорії та історії
держави і права Національної академії СБ України **О.В. Шмоткін**

ЄВРОПЕЙСЬКА ЛІБЕРАЛЬНА ТРАДИЦІЯ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Ліберальна конституційна концепція ґрунтується на трьох основоположних характеристиках прав людини, які викладені у преамбулі Декларації прав людини і громадянина, проголошеній Установчими зборами Франції 26 серпня 1789 р. Ці права оцінюються як природні, невідчужувані і священні. Вони мають назву “природні”, оскільки визнано, що ними людина наділяється природою в момент народження і ніхто, крім природи, цих прав не має. “Невідчужуваними” їх визнають в силу того, що вони належать до числа тих корінних якостей, що іманентні людині як життєдіяльній істоті і які неможливо відокремити від неї без явної загрози втратити в ній “члена суспільного союзу”. Насамкінець, в Декларації права людини здобувають титул “священних”. Але здобувають вони цей титул не з причини божественного, тут – синонім надзвичайно важливого, високоповажного і непохитного.

Узагальнюючи розмаїття думок та ідей представників ліберально-правового спрямування, ми визначили як головне те, що витоком підходу до гарантій прав і свобод людини та громадянина стало розуміння природності свободи людини. Саме це і вплинуло на потребу матеріалізації цієї свободи у практичні суспільно-правові відносини через безумовність її забезпечення. Забезпечення свободи людини акумулювало в себе діяльність, яка мала спрямування, перш за все, на: набуття людиною правового стану на основі правового визнання суверенітету особи; визнання і правового закріплення прав, свобод та обов’язків людини на безумовності їх пріоритету і первинності; визначення та закріплення принципів співвідносин людей між собою, принципів співвідносин людини з державою і суспільством; окреслення і правове закріплення меж діяльності держави як основи формування внутрішньодержавного права, узгодженості і зв’язку прав людини з державним правом, де права людини носять безумовно первинний, домінуючий характер.

Аналізуючи першу теоретичну позицію – необхідність набуття людиною правового стану на основі правового визнання суверенітету особи, треба зробити наголос, що представники ліберальної філософсько-правової думки обов’язковою умовою реальності вищевикладеного вважали правову форму закріплення і перш за все на рівні Конституції.

Так, проаналізувавши конституційні документи – англійську Велику Хартію Вільностей (1215), Петицію про права (1628), Habeas Corpus Act (1679), Декларацію прав (1688), Біль про права (1689), американську Декларацію прав Віргінії (12.06.1776), Декларацію незалежності Сполучених Штатів Америки (04.06.1776), Конституцію США (1787), Біль про права

(1789–1791); французьку Декларацію прав людини і громадянина (1789), ми можемо сказати, що всі вони, з одного боку, матеріалізували багаторічні ліберальні ідеї прав і свобод людини та громадянина, а з іншого, – самі стали основою і провідниками цих ідей у конституційну практику

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що ліберальна конституційна практика відтворила перший елемент філософсько-правової концепції про необхідність набуття людиною правового стану на основі правового визнання суверенітету особи у вигляді конституційного визнання і закріплення природності свободи людини; притаманності цієї свободи кожній людині. Це, в свою чергу, обумовило ставлення до свободи як до витоку правового стану людини і як до явища, яке потребує певного забезпечення та захисту. Усвідомлюючи сенс свободи для людини та необхідність її забезпечення, ліберальна конституційна практика на одну лаву із свободою людини поставила і права людини.

Друга теоретична позиція передбачає необхідність визнання і правового закріплення природних прав людини на безумовності їх пріоритету і первинності. Ідеї природного походження прав людини стали визначальними для ліберальної конституційної концепції. Перш за все головний сенс конституційного акта полягав у наданні “законам природи” юридичного життя і введення природних прав у площину правового життя. Отже, конституційне визнання природних прав і свобод людини та надання їм правового стану обумовили появу потреби їх забезпечення та захисту.

Ліберальна конституційна модель, позитивізуючи права і свободи, зробила свій внесок у формування взаємовідносин людини з державою виходячи з того, що визначальним для ліберальних ідей у галузі взаємовідносин “людина – держава – суспільство” була потреба захищати особу від влади держави, діяльність якої, на їх думку, завжди вступає у протиріччя з інтересами особи, постійно погрожує її свободі і, перш за все, належній їй приватній власності. Отже, конституційна модель пішла шляхом певного розмежування між правами людини і правами громадянина. По суті це означало розходження між людиною взагалі як приватною особою (членом суспільства) і політичною людиною – громадянином держави, членом політичної держави.

Розмежування прав людини і прав громадянина має на увазі самостійне існування економічних і політичних відносин, сфер приватного і публічного права, словом – розрізнення громадянського суспільства і держави (як політичного співтовариства). Саме у розходженні природи прав і свобод людини закладене розуміння підходу до їх гарантування. Так, конституційна модель підходить до визначення політичних і громадянських прав саме як “право”, а соціально-економічних і культурних – як певних вимог. Іншими словами, права свободи розуміються як право діяти, а соціальні – як право отримувати. Цей принцип можна сформулювати і по-іншому: політичні і громадянські права визначені як право діяти самостійно, без втручання чи допомоги держави, всі інші – як право вимагати щось від держави, або політичні і громадянські права – це права, реалізація яких можлива негайно,

а всі інші права можуть бути реалізовані поступово, за певних обставин і вимог. Тобто, мова йде про необхідність з'ясування природи (природної сутності) конкретного права чи свободи людини, щоб з'ясувати природу їх гарантування.

Як вбачається, при організації забезпечення прав і свобод особи в Україні, треба враховувати викладені позитивні надбання європейської ліберальної традиції гарантування прав і свобод людини та громадянина.